

TBMM’de Siyasal Temsilin Bir Görünümü: Demokrat Parti Örneđi (1950-1960 Dönemi)

Öğr. Gör. Mehmet DUYAR

Öğr. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Söke Meslek Yüksekokulu, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD Doktora Öğrencisi, mehmet.duyar@adu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0001-6699-3920

Özet

Temsili demokrasilerde siyasal sistemlerin varlığı ve işlerliğinin etkin bir temsil kabiliyetine dayalı olması önemli görülebilir. Ulusal meclisler, siyasal sistemlerin temsil kabiliyetinin görülebileceği mekanizmalardan biridir. Bu çalışmada da Türk siyasal hayatının çok partili döneme geçişi sonrasında yapılan genel seçimler sonucu oluşan Demokrat Parti iktidarlarındaki meclislerin toplumsal yapıyı temsil etme kabiliyetleri inceleme konusunu oluşturmaktadır. 1950, 1954 ve 1957 genel seçimleri sonrasında kurulan ulusal meclislerin ele alındığı çalışmada, ilgili dönemlerde kurulan TBMM’nin toplumsal yapıyı temsil etme bağlamında sosyolojik görünümünün önceki dönemlere göre farklılık taşıdığı varsayımından hareket edilmekte ve yorumsamacı bir perspektifle ikincil veriler üzerinden inceleme yapılmaktadır. Siyasal temsil mekanizması olarak ulusal meclisin temsil kabiliyetinin ise seçimlere katılım düzeyi, seçim kanunları ve seçim sistemleri, partilerin aday gösterme yöntemleri ve vekillerin eğitim, meslek, yaş gibi sosyo-demografik verileri olmak üzere belirlenen dört unsur temelinde ele alındığı ifade edilebilir. Yapılan inceleme sonucunda ulaşılan sonuçlar arasında 1950, 1954 ve 1957 genel seçimleri ardından kurulan ulusal meclislerin sosyo-demografik açıdan dönemin toplumsal çeşitliliğini yansıtmada sınırlı kalması ve siyasal bağlamda da temsilde adalet ilkesinden uzak bir görünüme sahip olması gösterilebilir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Temsil, Toplumsal Yapı, Demokrat Parti.

A View of Political Representation in the Turkish Grand National Assembly: The Example of the Democratic Party (1950-1960 Period)

Abstract

In representative democracies, it is important that the existence and functioning of political systems are based on effective representativeness. National assemblies are one of the mechanisms through which the representativeness of political systems can be observed. In this study, the ability of the parliaments of the Democratic Party governments, which were formed as a result of the general elections held after the transition of Turkish political life to the multi-party era, to represent the social structure is the subject of this study. In this study, which deals with the national assemblies established after the general elections of 1950, 1954 and 1957, the assumption is that the sociological appearance of the TBMM established in the relevant periods in terms of representing the social structure differs from the previous periods and an analysis is made through secondary data with an interpretivist perspective. It can be stated that the representativeness of the national parliament as a mechanism of political representation is analysed on the basis of four factors: the level of participation in elections, electoral laws and electoral systems, the nomination methods of parties and the socio-demographic data of MPs such as education, occupation and age. Among the conclusions reached as a result of the analysis, it can be shown that the national assemblies established after the general elections of 1950, 1954 and 1957 were limited in reflecting the social diversity of the period in terms of socio-demographic aspects and had an appearance far from the principle of justice in representation in the political context.

Key Words: Political Representation, Social Structure, Democrat Party.

Giriş

Günümüz modern devletlerinin çoğunun parlamenter demokrasi anlayışını tercih etmeleri¹ ve siyasal sistemlerini buna göre yapılandırmaları temsil kavramını önemli hale getirmektedir. Temsil mekanizmalarının varlığı yanında temsil kabiliyetlerinin niteliği bir diğer önemli husus olarak düşünülebilir. Buradan hareketle çalışmada Türk siyasal hayatında büyük bir demokratik kazanım olarak kabul edilen çok partili siyasal hayata geçişin ilk yıllarında kurulan ulusal meclislerin söz konusu temsil kabiliyetlerinin nasıl bir görünüm arz ettiği inceleme konusu yapılmaktadır.

Demokrat Parti'nin 1950, 1954 ve 1957 seçimleri sonrası ulusal mecliste sağladığı çoğunluğun çok partili döneme geçiş sonrası meclisin sosyolojik yapısını değiştirdiği söylenebilir. Bu tespitin,

¹ Schmidt'e (2002, s. 214) göre parlamenter demokrasiler ile başkanlık demokrasileri karşılaştırıldığında ülkelerin çoğunlukla parlamenter sistemi tercih ettiği belirtilmektedir.

meclisin temsil kabiliyetine dair boyutlardan biri olduğu düşünülebilir . Meclisin sosyo-demografik açıdan toplumsal yapıyı ne ölçüde yansıtabildiğinin analizinin bir ifadesi olan bu bağlam Pitkin’in (2014, s. 60) ifadesiyle betimleyici bir temsil anlayışını ifade etmektedir. Halbuki bu boyut yanında “temsilde adalet” ilkesi bir başka boyut olarak değerlendirilebilir. Ulusal meclis, sosyolojik anlamda toplumun bir yansıması olduğu kadar, seçim sonrasında ortaya çıkan sonuçların adil bir şekilde içerisine yansıtılabilmesi açısından da önem taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle seçim sonuçlarının da mecliste adilane bir biçimde temsil edilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan çalışma 1950-1960 dönemleri arasında, hem meclisin sosyo-demografik anlamda temsil niteliğini hem de meclis içerisindeki dağılımda temsilde adaletin ne ölçüde sağlanabildiğinin ortaya koyulmasına odaklanmıştır.

Çalışmada, meclisin sosyo-demografik analizi ikincil veriler üzerinden yapılırken, eksik verilerin tamamlanmasında ise TBMM albümünden faydalanılmıştır. Temsilde adalet anlayışı incelenirken de dönemin seçim kanunları ve uygulamada olan seçim sistemleri seçim sonuçlarıyla ilişkilendirilerek analiz edilmeye çalışılmıştır.

TBMM’nin sosyolojik niteliğini ele alan çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan bazıları elit teorileri üzerinde durarak meclisin yapısını incelemiştir (Frey,1965; Demir vd., 2008; Sesli ve Demir, 2010; Arslan, 2005), bazı çalışmalar il düzeyinde analizler gerçekleştirmiş (Arslan, 2007a; Arslan ve Arslan, 2014; Topçu ve Arslan 2017), bazıları da doğrudan ilgili parti vekillerinin sosyolojik analizlerini ortaya koymuşlardır (Arslan, 2007b; Arslan ve Çağrııcı 2017). Bu çalışma ile ele alınan dönemlerin benzer oluşu açısından Altan’ın (2008) çalışması önem taşımaktadır. Altan, çalışmasında 1950-1960 dönemi milletvekillerinin sosyolojik özelliklerini TBMM albümleri üzerinden incelemiştir. Ancak söz konusu analizin salt bir sosyolojik analiz olması temsil boyutunun demokratik nitelikler açısından tam anlamıyla ortaya konulmamış olması çalışmada üzerinde durulmayan hususlar olarak ifade edilebilir. Bu çalışma, söz konusu hususlar üzerinde de durarak, diğer bir ifadeyle Demokrat Parti döneminde hem meclisin sosyolojik özelliklerini temsil kabiliyeti bağlamında hem de meclisin yapısını temsilde adalet ilkesi doğrultusunda değerlendirerek literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle parlamenter demokrasi bağlamında siyasal temsil kavramı üzerinde durulmuş, ardından dönemin seçim kanunları ve seçim sistemlerinin meclis üzerindeki etkileri incelenmiş, son olarak

da 1950-1960 dönemi arası meclisin sosyolojik anlamda bir analizi gerçekleştirilerek temsil niteliği üzerine bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

1. Parlamenter Demokrasilerde Siyasal Temsil

Dahl'a (2001, ss. 39-40) göre demokratik bir süreç için karar alım sürecinde hakkında yeteri kadar bilgilendirilen bireylerin *etkin katılımının oy kullanma eşitliği* çerçevesinde sağlanması ve ayrıca *gündeme dair politikalar* oluşturulurken bu bireylerin *son sözü söyleme* haklarının bulunması gerekmektedir. Bireylerin yani vatandaşların bu süreçlerde rol almasını sağlayabilmenin yolu temsili demokrasi anlayışının bir uzantısı olan siyasal temsilden geçmektedir. Diğer taraftan doğrudan demokrasi anlayışının da modern siyaset sahnesinde, özellikle de ulusal politikalar² oluşturma sürecinde varlığının sorgulanır hale gelmesi siyasal temsil olgusunun önem kazanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla temsili sağlayacak mekanizmalara duyulan ihtiyaç ayrıca önemli hale gelmiştir. Farklı siyasal görüşlere ait temsilcilerin meşru bir biçimde temsil edildiği parlamentoların bu ihtiyacın karşılanması için ideal mekanizmalar olduğu ifade edilebilir (Kızılloluk, 2011, s.12). Bu ise parlamenter demokrasi anlayışını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla da doğrudan demokrasi anlayışının açmazları -bu açmazların daha çok halkın bir bütün olarak politika yapım sürecine katılımlarını etkileyen açmazlar olduğu ileri sürülebilir- halkın yönetime katılmalarını sağlayabilecek mekanizmalara ihtiyaç duymalarına neden olmuştur. Tam bu noktada temsil olgusu yeni mekanizmalara giden yolun berraklaşmasına katkı sağlamış, temsil anlayışının vücut bulmuş hali olarak parlamenter demokrasiyi vurgulamıştır.

Ağaoğulları'na (1989, s. 25) göre siyasal temsil, "halk adına ancak halk tarafından kullanılmayan bir anlayıştır". Böyle bir tanımın ortaya çıkmasında Mill'in etkisinin olduğu söylenebilir. Mill'in (2004, s. 79) "toplumsal zorbalık" olarak kavramsallaştırdığı görüşe göre, halkın yönetim hakkında gerekli donanıma sahip olmaması ve bireyler üzerinden baskı kurma tehlikesi muhtemeldir. Dolayısıyla geniş kitlelerin katılımı temsilciler vasıtasıyla olmalıdır. Mill'in bu bakış açısının siyasal temsil kavramına seçkin bir anlam yüklediği ve bugün parlamento

² Ulusal politikalar oluşum sürecine vatandaşları dahil etmek zaman ve bütçe açısından problemler oluşturabilir. Özellikle nüfus ve coğrafya faktörleri de eklendiğinde bu süreç daha zorlu bir hal almaktadır. Diğer taraftan yerel politikaları oluşturma süreçlerine halkın katılımını sağlanması daha kolay olabilir.

temsilcilerinin birçok çalışmada³ elit olarak nitelendirilmelerinin ardında bu görüşün olduğu ifade edilebilir.

Siyasal temsil kavramını salt bir temsil olarak değerlendirmeyen Pitkin (2014), temsilin birçok anlama gelebileceğini çalışmasında göstermektedir. Buna göre temsil ilk olarak yetki devri ve betimleyici temsil olarak karşımıza çıkmaktadır. Örs’ün (2006, s. 10) biçimsel temsil olarak da ifade ettiği yetki devrine dayanan temsilde önemli olan temsilcinin kendisine verilen sınırlar içerisinde temsil işini gerçekleştirmesidir. Burada önemli olan temsil işinin iyi ya da kötü yapılması değil, bir şekilde sınırları içerisinde yapılmasıdır. Yetki temsilcide toplanırken sorumluluk temsil yetkisini verende toplanmaktadır (Pitkin, 2004, s. 39). Günümüz parlamenter sistemlerinde temsilcilerin yapmış oldukları eylem ve işlemlerden kendilerinin sorumlu olduğu düşünüldüğünde modern dönemde temsilin kapsamını karşılayamamaktadır. Betimleyici temsilde ise önemli olan meclis yapısının sosyolojik anlamda toplumun bir yansıması olmasıdır. Diğer bir ifadeyle meclis toplumun bir “minyatürü” olmalıdır (Pitkin, 2004, s. 59). Şekilci bir bakış açısına sahip olan bu anlayışın da siyasal anlamda temsil kavramının içini doldurmaktan uzak olduğu söylenebilir. Örs’e göre (2006, s. 12) bir başka temsil türü ise “karar alıcı ve sorumlu” temsildir. Biçimsel temsil anlayışına sorumluluk unsurunu ekleyen bu temsil türüne göre temsilciler hem aktif olarak karar alma sürecine katılmakta hem de bu kararlardan sorumlu tutulmaktadır. Aynı zamanda çıkarlar açısından da temsilciler ile temsil edilenler arasında bir bağın bulunması gerekmektedir. Ancak tek tek çıkarların uyuşması gibi bir sorun çıkabileceği için istenilen anlamda siyasal temsil yine sağlanamayabilir. Bu durumda temsilin kapsamı, sınırları, nasıl yapılacağı, temsil edilen ile olan ilişkileri hususunda istenilen cevaplar temsil türüne göre değişiklik göstermekle beraber tatmin edici bir sonuca ulaşamayabilir. Tam bu noktada temsilin sınırlıklarından bahsedilebilir. Bu sınırlılıklara örnek olarak bazı sorulara dikkat çekilebilir. İlk olarak temsilci temsil edilenin istemlerinin tümünü nasıl bilmektedir? Sosyolojik anlamda temsil niteliğine sahip olmak bu soruya yeterli cevabı sağlar mı? Diğer taraftan siyasal temsilin kendisine uygulamada yer bulmuş hali seçimlerdir. Bireyler seçimler vasıtasıyla temsilcilerini seçerek politika yapım süreçlerine dolaylı yoldan katılabilmektedirler. Böylelikle çoğunluğun iradesi doğrultusunda kararlar alınmış olmaktadır (Mouffe, 2002, s. 29). Bu durum aynı zamanda seçime dayalı parlamenter sistemlerde siyasi partileri demokrasiler için temel mekanizmalar haline

³ Demir vd. (2008), Sesli ve Demir (2010), Arslan ve Çağrı (2017) tarafından hazırlanan makaleler bu kapsamda değerlendirilebilir.

getirmiştir (Holden, 2007, s. 62). Bu noktada Örs'ün (2004, s. 15) işaret etmiş olduğu temsilciler ne kadar temsil niteliğine sahiptir? sorusunun sorulması gerekmektedir. Siyasi partilerin göstermiş oldukları adaylar arasından temsilcisini seçen halk, ne ölçüde kendi temsilcisini seçmiş olmaktadır? Söz konusu soruların varlığı temsil olgusunun sınırlılığına örnekler olarak düşünülebilir.

Son olarak günümüzde siyasi partilerin önemli bir hale gelmesi seçim sistemlerinin de siyasal temsil kabiliyetinin belirlenmesinde dikkate alınması gereken bir unsur haline getirmiştir. Sistemin çoğunlukçu ya da nispi temsil sistemi olması temsilin niteliği açısından önem taşımaktadır.

2. Demokrat Parti Dönemi Meclislerinin Temsil Kabiliyeti

Seçimlere katılım düzeyi, seçim kanunları ve seçim sistemleri, partilerin aday gösterme yöntemleri ve sosyo-demografik unsurlar olmak üzere dört alt başlıkta siyasal temsil kabiliyeti burada Demokrat Parti dönemi ulusal meclisleri örneklerinde incelenmektedir.

2.1. Seçimlere Katılım Düzeyi ve Temsil İlişkisi

Seçimlere katılım düzeyi ile siyasal temsil arasında doğru orantı olduğu söylenebilir. Olağanüstü dönemler (savaş vb.) dışında bireylerin temsilcilerini seçmek için seçimlere katılmaları beklenen bir durumdur. Ayrıca böyle bir değerlendirmede bulunurken mevcut seçim sistemi de gözardı edilebilir. Çünkü katılım oranı ne kadar yüksek olursa olsun sistemin çoğunlukçu ya da nispi temsil biçiminde gerçekleşmiş olması temsili doğrudan etkilemektedir.

Tablo 1: Seçimlere Katılım Düzeyi

	1950 Seçimleri	1954 Seçimleri	1957 Seçimleri
Kayıtlı Seçmen Sayısı	8 905 743	10 262 063	12 078 623
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	7 953 085	9 095 617	9 250 949
Katılım Oranı (%)	89.3	88.6	76.6

Kaynak: (TÜİK, 2012, s. 5)

Tablo 1 incelediğinde 1950 seçimlerinden 1957 seçimlerine giden süreçte katılım oranlarının düştüğü dikkat çekmektedir. Kiriş’e (2015, s. 43) göre bu gerilemenin nedenlerinden biri Demokrat Parti’nin yapmış olduğu yasal düzenlemelerdir⁴. Seçmenlerin Demokrat Parti’nin politikalarına karşı oy kullanmaktan kaçınmaları aynı zamanda da alternatif bir tercih bulamamalarından ötürü seçimlerde tepkisiz kalmayı tercih etmiş olmaları yönünde bir değerlendirme yapılabilir.

2.2. Seçim Kanunları, Seçim Sistemleri ve Temsil İlişkisi

Seçim kanunları ve seçim sistemleri temsilin boyutunu doğrudan etkileyen unsurlardandır. Seçim kanunları seçimlerin temel ilkelerini düzenlerken, seçim sistemleri de meclis içerisindeki milletvekili dağılımını etkilemektedir. Demokrat Parti dönemi meclislerinin de seçim kanunları ve seçim sistemleri bağlamında değerlendirilmesi temsilin boyutlarını görmek açısından önemli olabilir.

Demokrat Parti’nin iktidara geldiği ve iktidarda olduğu diğer seçimlerde uygulanan seçim kanunu 1950 tarihli 5545 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu’dur. Armağan (1967, ss. 78-82), ara dönemlerde birtakım değişiklikler yapılmasına rağmen genel hatları itibarıyla 1954 ve 1957 seçimlerinin de aynı kaideler çerçevesinde gerçekleştirildiğini ifade eder. Bu kaidelere göre, seçimler tek dereceli olarak, çoğunluk esasına göre yapılmıştır. Ayrıca gizli oy açıksa sayım ilkesi benimsenmiş, yargı gözetimi ve denetimi esas kabul edilmiştir. Temsilin sağlanması açısından söz konusu bu ilkeler oldukça önem taşımaktadır. Gizli oy-açık sayım ilkesi ile oyların manipüle edilmesinin önüne geçilmekte, yargı gözetimi ve denetimi ile de bunun hukuki güvencesi sağlanmaktadır. Diğer taraftan seçim sisteminin ne olduğu da temsili doğrudan etkileyen bir unsurdur. Seçim sistemleri temelde çoğunluk ve nispi temsil sistemi olarak sınıflandırılmakla birlikte karma seçim sistemi de mevcuttur. Bu sistemler temsil açısından değerlendirildiğine çoğunluk sistemlerinin temsilde adaletin sağlanması noktasında sınırlı kaldığı söylenebilir (Türk, 2006, s. 82). Diğer taraftan nispi temsil sisteminin de milletvekili dağılımları oy dağılımı ile bir paralellik taşıdığından temsilde adalet ilkesine daha uygun bir sistem olduğunu söylemek doğru olacaktır.

⁴ 1954 seçimleri sonrası Malatya’nın bölünmesi yoluyla Adıyaman’ın kurulması ve yine seçimler sonrası Kırşehir’in ilçe haline getirilmesi bu kapsamda değerlendirilebilir.

Tablo 2 incelendiğinde çoğunluk sistemine göre yapılan seçimlerin sonuçlarındaki adaletsizlik dikkatleri çekmektedir. İlgili seçim çevresinde en yüksek oyu alan parti ya da bağımsız adayların milletvekili seçildiği (Türk, 2006, s. 78) bu sistemde çoğunluğu sağlayamayan parti ya da adaylara giden oylar yok sayılmaktadır. Oy oranlarının dağılımı incelendiğinde, özellikle DP ile CHP arasındaki oy oranı farkı çok fazla olmamasına rağmen çıkardıkları milletvekili sayıları arasında aşırı orantısızlık söz konusudur.

Seçim sistemlerinin temsilde adaletsizliğe hangi şekilde yol açtığını daha net görmek için ilgili dönem seçim sonuçları D'Hondt sistemine göre tekrardan incelendiğinde milletvekili dağılımı büyük oranda farklılık taşımaktadır. Temsilde adaletin sağlanması bakımından daha etkili bir yöntem olduğu ileri sürüldüğü için (Tuncer, 2003, s.177) bu yöntem tercih edilmiştir.

Tablo 2: 1950-1954-1957 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları

	1950 Seçimleri	1954 Seçimleri	1957 Seçimleri
	Oy Oranı (%)	Oy Oranı (%)	Oy Oranı (%)
	Milletvekili Sayısı	Milletvekili Sayısı	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti	55.2	58.4	48.6
	416	503	424
Cumhuriyet Halk Partisi	39.6	35.1	41.4
	69	31	178
Cumhuriyetçi Millet Partisi	-	5.3	6.5
	-	5	4
Köylü Partisi	-	0,6	-
	-	-	-
Hürriyet Partisi	-	-	3.5
	-	-	4
Millet Partisi	4.6	-	-
	1	-	-
	0.6	0.6	0.0

Bağımsız	1	2	-
----------	---	---	---

Kaynak: (TÜİK, 2012, s. 25)

Aşağıdaki Tablo 3 incelendiğinde ise ortaya çıkan yeni sonuçlar milletvekili dağılımının daha adilane bir biçimde gerçekleştiğini göstermektedir. Yeni sonuçlara göre DP ile CHP arasında seçim sisteminden kaynaklanan adaletsizlik ortadan kalkmaktadır. Çoğunluk sistemine göre 1950 seçim sonuçlarına 416 vekil çıkartan DP’nin vekil sayısı 275’e düşmekte, CHP’nin ise d’Hondt sistemi ile birlikte vekil sayısı 200’e yükselmektedir. Benzer şekilde 1954 seçim sonuçlarına göre DP vekil sayısı 503’ten 328’ düşmekte, CHP’nin ise 31’den 196’ya yükselmektedir. Son olarak 1957 seçim sonuçlarına göre DP’nin vekil sayısı 424’ten 312’ye düşerken CHP’nin de 178’den 258’e yükselmektedir. Diğer küçük partilerin vekil sayıları da benzer bir biçimde artarken, bağımsız vekillerin sayısı sıfıra düşmektedir. Dolayısıyla çoğunluk sistemi genelde farklı siyasi görüşlerin, özelde ise dinsel, etnik farklılıkların mecliste temsiline izin vermeyen bir sistemdir. Bu açıdan da Demokrat Parti döneminde yapılan seçimlerin temsil niteliğinin oldukça zayıf olduğu söylenebilir.

Seçim kanunları bağlamında değerlendirilmesi gereken bir başka husus seçimlerin güvenliğidir. 1950 tarihli 5545 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu’nun yargı gözetimi ve denetimini esas kabul etmesi, temsilde adaletin sağlanması için oldukça önemli bir husustur. Seçimlere katılımın yüksek olması temsilin sağlanması açısından önemlidir ancak adil olmayan seçimler temsil anlayışına zarar vererek demokrasi anlayışını aşındırmakta, temsilin niteliğini bozmaktadır. Bu yüzden 5545 sayılı Kanunun temsilde adaletin sağlanabilmesi açısından atılmış iyi bir adım olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3: 1950-1954-1957 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçlarının D’Hondt Sistemine Göre Karşılaştırmalı Yeniden Değerlendirilmesi

	1950 Seçimleri	1954 Seçimleri	1957 Seçimleri
	Milletvekili Sayısı	Milletvekili Sayısı	Milletvekili Sayısı
	Çoğunluk / D’Hondt	Çoğunluk / D’Hondt	Çoğunluk / D’Hondt
Demokrat Parti	416 / 275	503 / 328	424 / 312

Cumhuriyet Halk Partisi	69 / 200	31 / 196	178 / 258
Cumhuriyetçi Millet Partisi	-	5 / 17	4 / 30
Köylü Partisi	-	-	-
Hürriyet Partisi	-	-	4 / 10
Millet Partisi	1 / 12	-	-
Bağımsız	1/ 0	2 / 0	-

Kaynak: (Kızıllok, 2011, s. 141)

2.3. Partilerin Aday Gösterme Yöntemleri ve Temsil

Meclislerin temsil kabiliyetini etkileyen bir başka husus ise partilerin aday gösterme yöntemleridir. Adayın parti başkanı, merkez genel kurulu ya da il ve ilçe teşkilatları tarafından belirlenmesi temsil için önemli bir husustur. Zira aday belirleme imkanının tabana bırakılması süreçleri daha demokratik hala getirirken, merkezin tahakkümünün azalması temsil niteliğini arttırmaktadır. Bu bakımdan CHP'nin 1947 tüzüğü ile, *illerde milletvekili adaylarının %70'nin il ve ilçe yönetim kurulu üyeleri ile partili belediye başkanları ve genel meclis üyelerince seçilmeleri, %30'un ise Parti Divanı tarafından seçilmesinin* (Özkan, 2013, s. 77) temsil açısından önemli olduğu söylenebilir. 1950 seçimlerinden istediği sonucu alamayan CHP 1953 yılında tekrar tüzük değişimine gitmiş, bu sefer genel kurulu %20'lik aday belirleme oranı bırakmıştır (Özkan, 2013, s. 78). DP'nin de 1950 seçimleri için aday belirleme yöntemi CHP'ye benzer şekilde gerçekleşmiştir. Milletvekili adaylarının tespitinde %80'lik oran illere bırakılırken, kalan %20 adayın belirlenmesinde ise genel merkez söz sahibi olması benimsenmiştir (Olgun, 2011, s. 28). Genel itibariyle her iki parti için de aday belirleme süreçlerinin parti tabanına bırakılmış olmasının temsil açısından önemli bir durum olduğu ifade edilebilir

2.4. Meclisin Sosyal Yapısı ve Temsil Düzeyi

Milletvekilleri halk tarafından seçilen ve onların tercihlerini meclise yansıtan bireylerdir. Bu açıdan bakıldığında da meclislerin sosyal anlamda toplumu yansıtan, benzer özelliklere sahip vekillerden oluşması beklenebilir. Bu benzerliği yakalamak için yapılan çalışmalar vekillerin

sosyolojik özelliklerini genellikle meslek, yaş, cinsiyet, yabancı dil bilme, medeni durum gibi değişkenler üzerinde aramaya çalışmışlardır. Genel sosyolojik yapının ortaya konması açısından ilgili değişken önem taşımakla birlikte bazılarının temsili anlama noktasında yetersiz olduğu düşünülmektedir. Örneğin, vekillerin yabancı dil bilme durumlarının temsilin mahiyetiyle bağlantısını analiz etmek çok da sağlıklı olmayan bir yaklaşım olabilir. Aynı şekilde medeni durumlarının ya da kaç çocuk sahibi olduklarının bu incelemeye dahil edilmesi sosyolojik anlamda bir takım değerlendirme imkânı sağlamakla birlikte temsilin niteliği açısından faydalı sonuçlara ulaştırmayabilir. Çünkü sözü edilen değişkenler 1950 öncesi ve sonrası kurulan meclisin yapısı ya da geçirdiği değişimi tam olarak yansıtmayabilir. Bu yüzden çalışma özellikle vekillerin meslek dağılımları üzerinde durmaktadır. Çünkü çalışmanın başlangıç zamanını oluşturan 1950 seçimleri sonucunda oluşan meclis bir önceki meclisten farklı sosyo-demografik yapı sergilediği için farklılığın ortaya konmasında mesleki analiz önemli olacaktır. Ayrıca benzer şekilde yaş, eğitim ve cinsiyet dağılımları da değişimin seyrini anlatabilmek açısından önemlidir.

2.4.1. Milletvekillerinin Mesleklere Göre Dağılımı

Özellikle siyasi iktidarın değişmesinden, siyasal hakimiyetin el değiştirmesinden dolayı 8. ve 9. dönem ulusal meclisleri arasında sosyolojik açıdan anlamlı bir değişimi görülebilir.

Tablo 4: Demokrat Parti Dönemi Meclislerinin Mesleklere Göre Dağılımı (%)

Dönem	1950 Dönemi	1954 Dönemi	1957 Dönemi
Meslek			
Bürokrat	16,6	19,7	14,4
Asker	4,9	3,7	3,3
Yerel Yönetici	2,1	5,9	6,4
Eğitimci	5	7,9	6
Hukukçu	24,2	21,8	23,8
Doktor	11,5	8,9	8,6
Mimar-Mühendis	1,2	1,2	2,3
Tüccar	17,2	14,9	16,6
Çiftçi	9,4	6,6	9,5

Din	1	1	0,3
Diğer	7,1	6,7	9,3

Kaynak: (Altan, 2008, s. 8; Turhan, 2000, s. 175)

Tablo 4'ü iki farklı açıdan değerlendirmek faydalı olabilir. İlk olarak önceki meclislere göre meslek dağılımındaki değişim, ikinci olarak ise toplumu temsil kabiliyeti. Tablo 4 incelendiğinde her üç dönemde de ağırlığın hukuk, tüccar ve bürokrat sınıfında olduğu dikkatleri çekmektedir. Frey'in (1965, s.181) benzer bir şekilde 1920 ile 1954 dönemleri arasında meclisin meslek dağılımını incelediği çalışmasında önceki dönemler incelendiğinde hukuk mesleğinin yakın dönem meclislerinde de (1943-1946) yoğunluk taşıdığı dikkatleri çekmektedir. Bunun nedeni, teknik bir iş olarak görülen vekillik vazifesinin teknik bir meslek olarak görülen avukatlık mesleği ile bağlantılı gören seçmenlerde aranabilir. Tabloda en dikkat çekici husus tüccarlık mesleğini ifa eden vekilleri önceki dönemlere göre meclis içerisinde daha fazla yer almasıdır. Frey'e (1965, s. 181) göre, 1943 ve 1946 dönem meclislerinde ticaret ile uğraşan vekillerin oranları sırasıyla %7 ve %13'tür. 1950 dönemi ile birlikte bu dönem %17'lere kadar yükselmiştir. Bunun önemli bir nedeni DP'nin seçmen tabanında bulunabilir. Altan'a (2008, s. 9) göre meclisteki bürokrat kesimin oranı geçmiş dönemlerle aynı yoğunlukta devam etmektedir ve bunun nedeni ise tek partili dönemin devletçi yapısıdır. Ancak Frey'in (1965, s. 181) çalışması incelendiğinde bürokratların oranında kayda değer bir azalış vardır. Hatta bu azalıştan artan pay hukukçular tarafından değerlendirilmekte ve meclisteki yoğunluğu onlar oluşturmaktadır. Dönemin meslek dağılımına ilişkin bir başka husus din adamlarının ya da dini bir vazife ile uğraşan kimselerin meclis içindeki oranlarının çok düşük olmasıdır. Hatta Turhan'a (2000, s. 175) göre bu oran 1957 seçimleri ile birlikte %0.3'e kadar düşmüştür. Asker grubunda olan vekillerin oranlarına da bakılabilir. Tablo 5'e göre askerlik mesleğine sahip vekillerin oranları gittikçe düşmektedir. 1946 seçimleriyle (Frey, 1965, s. 181) %11'lik bir oran yakalan bu meslek grubu 1957'e varana dek %3.3'e kadar düşmüştür.

Tablo 5: 15 Yaş Üstü Çalışan Erkek Nüfusun Mesleklere Göre Dağılımı (%)

	1950	1955
Profesyonel ve Teknik	1,5	1,9

Bürokrasi ve Yönetim	5,8	3,1
Tarım	69,3	63,5
Eğlence, Spor vb.	2,3	3,7
Sanayi, Ticaret	16,9	19,7
Bilinmeyen	6	8,1

Kaynak: (Frey, 1965, s. 81)

Meslek dağılımlarının toplumu temsil boyutunu anlayabilmek için Tablo 5’i incelemek faydalı olacaktır. 15 yaş üstü çalışan erkek nüfusun mesleklere göre dağılım verilerini gösteren bu tabloya göre en yoğun meslek tarım sektörüdür. Dolayısıyla meclis içerisinde tarım/çifti mesleği mensubu vekillerin yoğunlukta olması beklenebilir. Ancak beklenin aksine bir tablo ortaya çıkmış çiftçi mesleği mensubu oranları oldukça düşük kalmıştır.

1950-1960 arası dönemde meclisin mesleki dağılımı incelendiğinde bir yönetim değişimi söz konusu olduğu için meclis içerisindeki vekil yapısının değişim göstermesi anlamlı görünmektedir hatta meclis DP tabanını yansıtan bir görünüm sergilemektedir. Ancak diğer taraftan toplumsal anlamda temsil durumuna bakıldığında meclisin mesleki dağılım itibariyle toplumun genelini yansıtmaktan oldukça uzak olduğu söylenebilir.

2.4.2. Milletvekillerinin Eğitim Düzeyleri

Milletvekillerinin eğitim düzeyi ile toplumsal temsil arasında anlamlı bir ilişki doğrudan kurulamayabilir. Bu durum şöyle açıklanabilir: Elit teorisinden hareket eden Demir vd.’nin (2008, s. 115) ifadesiyle, elitler yani vekiller ile seçenler arasında ayırım oluşturan unsurlardan birisi eğitimidir. Bir taraftan vekillerin yüksek eğitilmiş kimselerden oluşması beklenirken, diğer taraftan da eğitilmiş bireylerin siyaset ile ilgili hususlarda bilgi sahibi olması beklenir (Altan, 2008, s. 5). Bu yüzden Tablo 6 incelendiğinde DP’nin iktidarda olduğu her üç dönemde de üniversite mezunu vekillerin oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Başta belirtildiği gibi temsille anlamlı bir ilişki kurulamamasının nedeni dönemin Türkiye geneli eğitim seviyelerinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Frey’in (1965, s. 46) Türk öğrencilerinin eğitim düzeylerini belirli bir ölçeklendirmeye incelediği çalışmasında, 1945-1946, 1949-1950 dönemlerinde üniversitede eğitim görenlerin oranları %1, lise düzeyinde eğitim görenlerin oranları sırasıyla %2 ve %1, ortaokulda eğitim görenlerin sayısı ise %4’tür. Frey’in çalışmasından bir genelleme yapmak

gerekirse Türkiye’deki, dönemin mevcut eğitim düzeyi oldukça düşük görünmektedir. Ayrıca dönemin eğitim düzeyi ile ilgili bilgi veren Altan’a (2008, s. 7) göre, dönem nüfusunun %25’nin okur-yazar olduğu, bunların da %70’inin ilkokul, %20’sinin ortaokul, %18’inin lise ve %3.3’ünün de üniversite mezunu olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla meclisin bu anlamda toplumu temsil kabiliyetinin sınırlı kaldığı ifade edilebilir.

Tablo 6: Demokrat Parti Dönemi Meclislerinin Eğitim Düzeyleri (%)

	1946 Dönemi	1950 Dönemi	1954 Dönemi	1957 Dönemi
İlkokul	5,4	4,3	2,6	6,4
Ortaokul	12,8	7	5	6,7
Lise	5	11	11,2	12,8
Üniversite	72,6	78	81	74

Kaynak: (Altan, 2008, s. 5; Turhan, 2000, s. 125)

Tablo 6’ya 1946 dönemi verileri de dahil edilerek bir önceki dönem meclisi ile aralarındaki farkın sosyolojik açıdan ortaya konması amaçlanmıştır. 1954 dönemi hariç ilkokul seviyeleri hemen hemen aynı düzeyde olurken diğer eğitim düzeyleri bir önceki dönemden farklılıklar taşımaktadır. DP döneminde ortaokul mezunu vekil sayısı azalırken, lise mezunu vekil sayısı artmakta, üniversite mezunu vekil sayısı ise DP’den önceki döneme göre artış göstermektedir. Genel itibariyle meclisin eğitim ortalamasının DP döneminde artış gösterdiği ifade edilebilir.

2.4.3. Milletvekillerinin Yaş Dağılımları

Tablo 7’ye bakıldığında görülmektedir ki DP dönemi vekillerinin yaş ortalaması bir önceki döneme göre ciddi bir azalış göstermektedir. 1950 seçimlerinde tarım ve ticaret kesiminin genç temsilcilerinin meclise girdiğini belirten eden Kızılluk’un (2011, 2012) bu ifadesi ilgili durumun nedeni açıklar niteliktedir. 1946 dönemi oranları incelendiğinde milletvekili yaş aralıklarının büyük ölçüde 50-55 yaş aralığında olduğu ancak sonraki dönemlerde bunun 0-39 ve 40-49 yaş aralıklarına gerilediği görülmektedir. İlgili dönemlerin yaş ortalamaları da bir önceki döneme göre sürekli düşüş göstermektedir. Özellikle 1946 dönemde 52.8 olan yaş ortalaması 1950’de 47,8’e DP’nin son döneminde de 45,8’e kadar düşmüştür.

Tablo 7: Demokrat Parti Dönemi Meclislerinin Yaş Dağılımları (%)

Dönem	1946 Dönemi	1950 Dönemi	1954 Dönemi	1957 Dönemi
Yaş Grubu				
30-39	9,2	29,47	24,80	25,20
40-49	27	30,40	43,90	42,90
50-59	37,5	25,30	18,40	20,40
60-69	25,9	14,10	11,40	9,30
70-79		0,60	1,30	2,1
Ortalama Yaş*	52,8	47,8	46,7	45,8

*Yüzdeler oran olarak ifade edilmemiştir.

Kaynak: (Altan, 2008, s. 10; Turhan, 2000, s. 127)

Milletvekillerinin yaş dağılımlarının toplumu temsil durumu incelendiğinde ise DP dönemi meclislerinin bu açıdan önceki dönem meclislerine göre toplumu temsil edebilme yetilerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. TÜİK (2014, s. 8) verilerine göre Türkiye’nin 1950 yılı toplam nüfusu 20.947.188 iken bu nüfus içerisinde 60 yaş ve üzeri nüfus sayısı 1.246.314, 1955 yılı toplam nüfusu ise 24.064.763 iken 60 yaş ve üzeri nüfus sayısı 1.451.753’dir. Bu açıdan bakıldığında yukarıda değinildiği gibi geçmiş dönemle kıyaslandığında daha yüksek bir temsil niteliği mevcuttur. Ancak toplumun genel anlamda temsili hususu değerlendirilmeye tabi tutulduğunda 1950 ve 1955 yılları nüfus yaş gruplarına göre (TÜİK, 2014, s. 8) 30 yaş altı nüfus toplumun yarısından fazlasını oluşturmakta bu açıdan da meclis temsil kabiliyeti açısından yetersiz kalmaktadır.

2.4.4. Milletvekillerini Cinsiyet Dağılımı

Türkiye’de kadınlara seçme ve seçilme hakkının 1934’te tanınması nedeniyle takip eden dönemlerde yapılan seçimlerde kadın milletvekili oranlarının düşük olması mantıklı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Buradan hareketle ilerleyen seçim dönemlerinde kadınların meclise katılma oranlarının artması beklenir. Ancak Tablo 8 incelendiğinde kadın millet vekili sayısının

artmaktan ziyade azaldığı görülmektedir. Hatta daha önceki dönemlere bakıldığında 1935, 1939, 1943 seçimleri sonuçlarına göre meclise giren kadın vekillerin oranı sırasıyla %4.5, %3,7, ve %3.5 olmuştur (Sesli ve Demir, 2010, s. 25). Bu oran 1946 seçimlerinde %1,9'a düşerken DP dönemi ile birlikte kadınlar mecliste neredeyse hiç varlık gösterememişlerdir. DP döneminde daha önceki dönemlerde devam eden anlayışı sürdürülerek kadın milletvekili sayısı azalmaya devam etmiştir. Bu yapıdaki bir meclisin de toplumu temsil kabiliyeti sınırlı kalmaktadır. 1950 yılı oranlarına göre erkek nüfusu oranı %50,3 iken kadın oranı 49,7, 1955 yılı oranlarına göre ise erkek nüfus oranı %50,8 iken kadın nüfus oranı 49,2 olmuştur (TÜİK, 2014, s. 11). Dolayısıyla meclisin burada toplum temsil kabiliyetinin yeterli olmadığı ileri sürülebilir.

Tablo 8: Demokrat Parti Dönemi Meclislerinin Cinsiyet Dağılımları (%)

	1946 Dönemi	1950 Dönemi	1954 Dönemi	1957 Dönemi
	Sayı / %	Sayı / %	Sayı / %	Sayı / %
Erkek	456 / 98,1	484 / 99,4	538 / 99,3	604 / 99
Kadın	9 / 1,9	3 / 0,6	4 / 0,7	6 / 1
Toplam	465 / 100	484 / 100	542 / 100	610 / 100

Kaynak: (Altan, 2008, s. 11; Sesli ve Demir, 2010, s. 25)

3. Sonuç

Bu çalışmada Demokrat Parti döneminde yapılan genel seçimler sonucu ortaya çıkan TBMM'nin temsil kabiliyeti sorgulanmaktadır. Çalışmanın ortaya çıkışına kaynaklık eden temel düşünce bu dönemlerdeki meclislerde temsil edilen toplumsal yapının (sosyo-demografik açıdan) önceki dönemlere göre değişmesi ve temsilde adalet ilkesinin de tam olarak uygulanamamasıdır. Bu düşünceden hareketle ikincil veriler üzerinden bir incelemeyle Demokrat Parti iktidarlarında oluşan TBMM'de siyasal temsilin bir görünümü sunulmaktadır. Örneğin, meslek dağılımları değişmiş tüccar sınıfı daha çok meclis içerisinde yer almış, asker sınıfın meclis içindeki oranı azalmış, daha genç vekiller mecliste kendisine yer bulmuş, vekillerin eğitim düzeyi yükselmiştir. Demokrat Partiye oy veren seçmen tabanı mecliste kendisini ifade etme imkânı bulmuştur.

Diğer yandan söz konusu değişiklikler yanında temsilde adalet ilkesi bağlamında sorunlu alanların var olduğu ulaşılan bir diğer tespit olmuştur. Öncelikle yürürlükte olan seçim kanununun bir sonucu olan çoğunluk sisteminin tercih edilmesi temsilde adalet anlayışını zedelemiştir. Alınan oy oranları ile kazanılan millet vekilleri arasında büyük bir orantısızlık ortaya çıkmıştır. Demokrat Parti’ye yönelik bir aşkın temsil anlayışının burada ortaya çıktığı söylenebilir.

Temsilde adaletin sağlanamamasının yanı sıra toplumsal yapının sosyo-demografik açıdan mecliste temsil edilmesi tam anlamıyla gerçekleştirilmemiştir. Örneğin, çiftçilik mesleğinin çoğunlukta olduğu bir ülkede çiftçi mesleğiyle ilgilenmiş olan vekillerin sayısının bu dönemlerde görece yetersiz kaldığı söylenebilir. Ayrıca nüfusun neredeyse yarıya yakınının kadın olmasının meclisin sosyolojik yapısı üzerinde neredeyse hiçbir etkisinin olmadığı, kadın vekil sayısının bu anlamda oldukça düşük kaldığı da belirtilebilir.

Sonuç olarak Türkiye açısından demokratik bir devrim olarak ifade edebileceğimiz çok partili sürece geçiş, tek parti döneminin sıkıntılarını da beraberinde getirmiş, temsilde adalet ve toplumun temsiline yönelik problemler alanlar 1950 sonrası dönemde de varlığını sürdürmüştür.

Kaynakça

Ağaoğulları, M. Ali (1991), “Demokratik Mitoslar: Halk Egemenliği ve Siyasal Temsil”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 46 Sayı 1, s. 21-30.

Altan, Cemal (2008), “Türkiye’de 1950-1960 Dönemi Milletvekillerin Sosyolojik Özellikleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 22, Aralık/2008, s. 1-14.

Armağan, Servet (1967), “Türkiye’de Parlamento Seçimleri”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 33 Sayı 3-4, s. 45-100.

Arslan, Ali (2005), “Tek ve Çok Partili Dönemlerde Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal Profillerinin Karşılaştırmalı Analizi”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, s. 53-66.

Arslan, Ali (2007a), “Elit Teorisi Perspektifinden Çanakkale Milletvekillerinin Sosyolojik Profilleri”, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22 Yıl: 2007/1, s. 1-22.

Arslan, Ali (2007b), “AKP İktidarının Sosyal Anatomisi: Adalet Ve Kalkınma Partisi Milletvekillerinin Sosyolojik Analizi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 22 s. 1-24.

Arslan, Ali ve Arslan, Gülten (2014), “Çok Partili Dönem Tokat Milletvekillerinin Sosyolojik Profilleri”, *Karadeniz Araştırmaları*, Güz-2014, Sayı 43, s. 117-150.

Arslan, D. Ali ve Çağrı, Ahmet (2017), “Elit Teorisi Perspektifinde Demokrat Parti Milletvekillerinin Sosyolojik Analizi” *Journal of Human Sciences*, Cilt 14, Sayı: 1, s. 914-949.

Dahl, A. Robert (2001), *Demokrasi Üstüne*, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Demir, Şeyhmus, Sesli, Dursun ve Dursun, Emine (2008), “Türk Siyasal Elitlerin Sosyal Profillerinin İncelenmesi (1950- 1960)”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2008/1, s.105-122.

Frey, W. Frederick (1965). *The Turkish Political Elite*, M.I.T. Press, Massachusetts.

Holden, Barry (2007), *Liberal Demokrasiyi Anlamak*, Liberte Yayınları, Ankara.

Kızılokuk, Hakkı (2011), *Seçim Kanunları ve Siyasal Temsil*, Anı Yayıncılık, Ankara.

Kiriş, H. Mehmet (2015), “Türkiye’de Seçim Sandığı Tartışmaları: Seçime Katılma Oranlarının Anlamı ve Önemi”, *Toplum ve Demokrasi*, Ocak-Aralık 2015, 9 (19-20), s. 25-49.

Mill, J. Stuart (2015), “Temsil Hükümeti Üzerine Düşünceler”, (çev.) Sina Akşin, (der) Mete Tunçay, *Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi Seçilmiş Yazılar – Yakın Çağ*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Mouffe, Chantal (2002), *Demokratik Paradoks*, (cev.) A. Cevdet Aşkın, Epos Yayınları, Ankara.

Olgun, Kenan, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXVII, Sayı 79, Mart 2011, Ankara 2011, s.1-36.

Örs, Birsen (2006), “Siyasal Temsil”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 35, s. 1-22.

Özkan, Asaf (2013), “1954 Seçimleri Öncesi Ankara Adaylarını Belirleme Sürecinde CHP’de Parti içi Demokrasi Sorunu (Şükrü Sökmensüer’in Raporuna Göre)”, *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2013/2, s. 73-91.

Pitkin, H. Fenichel (2014). *Temsil Kavramı*, (çev.) Seda Koç, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya.

Schmidt, Manfred (2002), *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara.

Sesli, Mutlu, Demir, Şeyhmus (2010), “Türk Siyasi Elitlerin Toplumsal Kökeni (1920-1950)”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 21, s. 1-38.

Topçu, İlyas ve Arslan, N. Oran (2017), “Kars’ta 1950-1954-1957 Milletvekili Seçimleri Ve Demokrat Parti”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 58, s. 389-407.

Tuncer, Erol (2006), “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/ Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, *Anayasa Yargısı*, Sayı 23, s.167-182.

Turhan, Mehmet (2000), *Siyasal Elitler*, Gündoğan Yayınları, Ankara.

TÜİK (2012), *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, TÜİK Matbaası, Ankara.

TÜİK (2014), *İstatistik Göstergeler 1923-2013*, TÜİK Matbaası, Ankara.

Türk, H. Sami (2006), “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı*, Sayı 23, s. 75-113.